

Zofia Dołęga

"Szkice z teorii twórczości i motywacji", Tomasz Kocowski, red. H. Sękowa, A. Tokarz, Poznań 1991 : [recenzja]

Chowanna 1, 70-73

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1994	R. XXXVI (XLVII)	T. 1	s. 70-73
------------	--	---------------	---------------------	------	----------

RECENZJE

**Tomasz Kocowski: „Szkice z teorii twórczości
i motywacji”. Red. H. Sękowa i A. Tokarz
Poznań, SAW 1991, ss. 209**

W psychologii coraz częściej prezentowane jest nowe podejście do takich podstawowych zagadnień, jak istota aktywności ludzkiej, mającej charakter procesu twórczego, jej wyznaczniki i konsekwencje psychospołeczne. *Szkice z teorii twórczości i motywacji* Tomasza Kocowskiego są dobrym przykładem obszaru, w którym stawia się pytania z tego zakresu, jak i próby odpowiedzi na nie.

Rozważania zawarte w *Szkicach* można rozpatrywać w 2 przecinających się planach. Pierwszy — jak się zdaje — stanowi płaszczyznę, w której autor konsekwentnie stara się rozwinąć własną koncepcję procesu twórczego, filogenetycznych uwarunkowań kreatywności ludzkiej oraz funkcji, jakie pełni ona w rozwoju osobniczym człowieka. W budowaniu koncepcji uderza ciągłość logicznego wyводу, prezentującego założenia teoretyczne i definiowane pojęcia. Tworzą one tym samym koncepcję systemową, w której opisywane i wyjaśniane procesy nie tylko współwystępują w pewnym układzie, ale pozostają w związkach zależności i współzależności o charakterze sprzężeń zwrotnych. Autor wykorzystuje tu elementy wcześniej publikowanej własnej systemowej teorii potrzeb. W drugim planie mieści się nie wypowiedziany *expressis verbis* zamiar inspiracji czytelnika ku przemyśleniom nad zastosowaniem wiedzy o przesłankach przebiegu i funkcjach procesu twórczego w różnych dziedzinach praktycznych działań kreatywnych, np. w badaniach naukowych, w diagnostyce możliwości twórczych,

w konstruowaniu otwartych programów dydaktycznych, mogących wzbudzić autonomiczną motywację poznawczą, w politycznych procesach decyzyjnych, wreszcie w aktach kreatywnych działań artystycznych; zarówno w sensie aktywności jednostkowej, jak i inwentyki grupowej.

Zaznaczyć należy jednak, iż ten drugi plan dostrzec trudniej, jako że ani układ treści *Szkiców*, ani ich zawartość celu takiego wyraźnie nie wskazują. Wynika to zapewne z historii powstania tej książki. Niniejsza praca ukazała się bowiem po śmierci autora — jak czytamy we wprowadzeniu — skomponowana w całość z prac pozostawionych przez T. Kocowskiego. Większość tekstów ma charakter wstępnych rozważań, esejów lub zarysów monograficznych poświęconych twórczości i motywacji. Toteż wiele przemyśleń, sądów i hipotez autora nie jest popartych empiryczną procedurą, sprawdzającą i potwierdzającą ich słuszność. Odniesienia praktyczne czy też rozważania na temat kondycji osoby twórczej w rzeczywistości społecznej przeplatają się z propozycjami koncepcyjnymi planu pierwszego. W ten sposób, z jednej strony, mamy do czynienia z wyrozumowaną koncepcją systemu działań człowieka (w tym aktu twórczego), z drugiej — z próbą pokazania elementów tego systemu w różnych działalnościach twórczych.

Przedstawiając modelowo podstawowe funkcje antroposystemu, autor odwołuje się do wyrosłych poza psychologię teorii, których uwzględnienie w jej obszarze daje nadzieję na lepsze poznanie i zrozumienie elementarnych procesów psychicznych, takich jak: potrzeba, motywacja, akt twórczy, rozwiązanie problemów. Kocowski sięga mianowicie do Darwinowskiego ewolucjonizmu, rozumianego nowocześnie jako mechanizm innowacji strukturalnej, funkcjonalnej i behawioralnej na wszystkich poziomach hierarchii organizmów żywych. Włącza też etiologię K. Lorenza, zwłaszcza w części dotyczącej teorii niszy ekologicznej, a także ogólną teorię systemów Ludwiga von Bertalanffy'ego. Dzięki interdyscyplinarnemu podejściu konstruuje model antroposystemu, którego funkcjonowanie opiera na psychostazie jako równowadze procesów psychicznych (zdrowie psychiczne).

Oprócz wymienionych wcześniej nurtów — etologicznego i systemowego — w koncepcji autora daje się również zauważyć, nie deklarowaną wprawdzie, tendencję do osadzania swoich rozważań w rozwojowej koncepcji *life-span psychology*; zwłaszcza w tych miejscach, w których podkreśla, iż psychostaza w antroposystemie nie stanowi celu końcowego rozwoju psychicznego człowieka. W ten sposób autor dochodzi do uzasadnienia funkcji aktywności twórczej, jako napędu zmiany czy przemiany w przebiegu życia ludzkiego.

Recenzowana książka składa się formalnie z 2 części, a w nich z szeregu rozdziałów. Część pierwsza poświęcona jest zarysowi koncepcji aktywności twórczej człowieka. Rozdział pierwszy definiuje to pojęcie i osadza

w prezentowanych modelach antroposystemu, czyli w funkcjonalnym systemie ludzkich działań. Autor podkreśla znaczenie 3 obszarów funkcjonowania, istotnych dla twórczości, tj. systemu potrzeb, świadomości oraz emocji prokreatywnych.

W rozdziale drugim Kocowski podjął próbę opisanie procesów twórczych jako formy przetwarzania informacji za pomocą hipotetycznego umysłowego modelu sytuacji problemowej (UMSP). Autor prezentuje 3 strategie procesów twórczych za pomocą bazy danych, czyli umysłowych reprezentacji sytuacji oraz celu poszukiwań.

Rozdział trzeci ma odmienną koncepcję. Stanowi odniesienie do badań empirycznych nad aktywnością kreatywną, a zwłaszcza nad stymulatorami i inhibitorami aktywności badawczej samodzielnych pracowników nauki oraz nad źródłami satysfakcji i dyssatisfakcji z twórczości naukowej tej grupy ludzi.

Część drugą zatytułowaną *Szkice z torii motywacji* otwierają rozważania nad swoistościami procesów motywacyjnych, które prowadzą do aktów twórczych. Podane są też propozycje definicyjne procesu motywacyjnego, motywu, predyspozycji i dyspozycji motywacyjnych, a także propulsji i jej bliskoznacznych terminów: „pragnienie”, „pożądanie”, „antycypacyjna gratyfikacja”. W obrębie swoistości procesów motywacyjnych autor odwołuje się do własnej koncepcji potrzeb, a także uwzględnia procesy emocjonalne jako pośredniczące między motywacją a aktywnością. W końcu prezentuje propozycję 4 napędów odpowiedzialnych za całokształt zachowania. Są to mechanizmy: aktywacyjny, emocjonalno-popędowy, dążeniowy i wolicjonalny.

Następny rozdział zatytułowany *Podstawy i źródła procesów motywacyjnych* jest esejem przedstawiającym przebieg rozwoju systemu motywacyjnego w autogenezie, z uwzględnieniem dyskusyjnych różnic między płciami. Włączona została tu także problematyka wartości, które pełnią w rozwoju systemu motywacyjnego wiele istotnych funkcji (integrującą, orientacyjną, socjalizującą, gratyfikacyjną oraz metadecyzyjną — wyznaczającą generalny kierunek działań człowieka, sens jego życia).

Dwa kolejne rozdziały przynoszą omówienie organizacji składników procesu motywacyjnego oraz jego energetycznego podłoża. Rozważania prowadzą do skonstruowania hipotetycznej koncepcji systemu motywacyjnego jako składającego się z 3 podsystemów: biogenego systemu emocjonalno-popędowego, który jest zasadniczo wrodzony, nabytego socjogennego systemu motywacji ról społecznych oraz psychogenego systemu zmentalizowanych wartości, wygenerowanego podmiotowo.

Następny rozdział — *Algohedonistyka i jej reguły* — wprowadza termin „walencja” na określenie jakiegokolwiek formy przyjemności i przykrości, a także satysfakcji lub dyssatisfakcji towarzyszącej świadomym działan-

niom. Autor proponuje w ten sposób zastąpić wieloznaczne pojęcia „znak emocjonalny” i „zabarwienie uczuciowe”, które są zbyt elementarne na określenie formy przeżycia wzbudzającego proces motywacyjny.

Na koniec autor omawia motywację na tle innych zjawisk psychicznych, umieszczając system motywacji obok gnostycznego i wykonawczego, odgrywający pełniący kluczową rolę w formowaniu osobowości człowieka. Zwraca też uwagę na rzadko podejmowaną w psychologii osobowości tematykę woli.

Czytelnik otrzymuje do ręki pracę wartościową, zwłaszcza w sferze systemowego potraktowania obszarów ludzkiego działania. Jest to przykład pracy interdyscyplinarnej. Wysoki profesjonalizm utrudnia w niektórych partiach książki jej recenzję, co, oczywiście, nie umniejsza walorów poznawczych dzieła. Może ono również pełnić funkcję inspirującą, zarówno dla psychologów poszukujących mechanizmów zachowań człowieka, dla antropologów oraz socjologów kultury, zadających pytanie, czy prawidłowości psychologiczne są mono- czy też transkulturowe, jak i dla tych wszystkich, których interesuje przewidywanie, sterowanie twórczą aktywnością.

Zofia Dołęga